

A Doktoranduszok Országos Szövetségének javaslata

a doktori képzés és a doktoranduszi-doktorjelölti jogviszony átalakítására vonatkozóan

A Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSz) Küldöttgyűlése 2009. év február hó 28-i ülésén egyhangú szavazással fogadta el az alábbi előterjesztést, és megbízta az Elnökséget, hogy a javaslatnak megfelelően képviselje a DOSz álláspontját, és tegye meg a szükséges lépéseket a lentiekben részletezett célok elérése érdekében.

I. Bevezető gondolatok

A DOSz Elnöksége – a korábbi évek szakmai anyagainak áttekintése alapján – az alábbiakban fogalmazza meg javaslatait a doktoranduszi-doktorjelölti státus átalakítására és ezzel összefüggésben a doktoranduszok érdekképviseletének átalakítására vonatkozóan.

Jelen stratégiai javaslataink háttérül szolgálnak mindazok az előkészítő anyagok, amelyek a DOSz Elnökségének munkáját az elmúlt években voltak hivatottak segíteni, és amelyek részletekbe menően kiérlelték és tisztázták javaslataink elvi alapjait¹.

Ennek az anyagnak nem célja tehát az, hogy a felmerült problémákra vonatkozó valamennyi részletkérdésre választ adjon; célja, hogy meghatározza a gondolkodás irányát, és érdemben előmozdítsa a szakmai közbeszédet annak érdekében, hogy a doktoranduszok és doktorjelöltek problémáira – **közösen, rövid időn belül** – megoldást találjunk.

Amennyiben javaslataink elvi elfogadása biztosított, a DOSz Elnöksége kész arra, hogy a szükséges – szövegszerű – jogszabály-módosítási javaslatot – a szakmai partnerek bevonásával – kidolgozza.

II. A doktori képzés átalakítása

1. A DOSz Elnökségének határozott meggyőződése, hogy a doktoranduszok helyzetének és státuszának felülvizsgálata nem lehetséges a teljes doktori képzés felülvizsgálata nélkül. Tekintettel arra, hogy a doktori képzés valós értékeléséhez kevés adat áll rendelkezésre, további ezirányú kutatásokat tartunk szükségesnek (ezek egyikének tekinthető a közelmúltbeli CHERD-felmérés, illetőleg a DOSz által jelenleg feldolgozási fázisban lévő kutatás).

2. **A doktori képzés egyik legfőbb problémáját a jelenlegi jogszabályi környezetben a szervezett képzésen kívüli fokozatszerzési eljárás jelenti.** Jelenleg a doktori képzés a jelentkezéstől, felvételtől a doktori abszolutórium megszerzéséig tart, ami semmilyen végzettséget nem jelent. A fokozat megszerzése szinte kizárólag csak a szervezett képzésen kívül lehetséges; a jelenlegi három éves képzés minden további nélkül kitolható (egyetemi szabályzattól függően több – de korábbi gyakorlat szerint legalább 6 – évig). A képzés befejezése után nem kötelező elindítani a fokozatszerzési eljárást, így a képzésbe való belépéstől kezdve sem az intézmény, sem a hallgató nincs rászorítva ténylegesen a disszertációval való foglalkozásra, másrészt a fokozat megszerzése akár 8-9 évre is

¹ A témával kapcsolatban lásd. a DOSz korábbi szakértői anyagait, valamint Fináncz Judit: A doktori képzésben résztvevők helyzete Magyarországon (Educatio 2005. évi III. sz.) Kucsera Tamás Gergely: A magyarországi doktori képzés jobbításának irányairól (Acta Doctorandorum, 2007. évi I. sz.), Kocsis Miklós: A doktori képzés „kiskapui” – jogszabályi keretek és jogalkalmazói gyakorlat Magyarországon (Felsőoktatási Műhely, 2008. évi IV. sz.), valamint Kocsis Miklós – Kucsera Tamás Gergely: Doktorandusz önkormányzatok – doktorandusz képviselet (kézirat, Budapest, 2008.) c. munkákat.

kitolódhat. Véleményünk szerint azonban az egész felsőoktatás, a kutatás-fejlesztés és a tudásalapú társadalom víziója is elbukhat azon, hogy van-e szervezett doktori képzés és a fokozat megszerzése megtörténik-e 25-30 éves kor között; a munkaerőpiacon (legyen az versenyszféra, vagy akadémiai szféra) pedig megjelenik-e a fiatal és legmagasabban képzett munkaerő.

3. Felfogásunk szerint a doktori képzés teljes képzés: a jelentkezéstől, felvételtől a doktori fokozat megszerzéséig kell, hogy tartson. Az általunk elképzelt modell hozzájárulna ahhoz, hogy a fokozatszerzések többsége 30 éves kor előtt történjen meg, azaz a munkaerőpiacon a lehető legkorábban jelenjen meg a legmagasabban képzett munkaerő is (hozzájárulva a tudásalapú társadalom fejlődéséhez), nem 40-50 éves korban.

4. A doktori képzésnek nézetünk szerint az alábbi tartalmi követelményeknek kell megfelelnie:

- a) a doktori képzés felkészít az önálló kutatásra;
- b) a doktori képzés keretében a jelölt bizonyítja, hogy képes önállóan, kritikai gondolkodással, új eredményeket felmutatva megoldani egy kutatási feladatot;
- c) doktori képzés csak szervezett keretek között történhet;
- d) a doktori képzés a felvétellel kezdődik és a fokozat kiadásával ér véget;
- e) a doktori képzési rendszerbe általánosan kötelező tárgyként javasolt beépíteni
 - a. a magyar és a nemzetközi tudomány- és kultúrtörténetet (az adott tudományág moduljával),
 - b. az általános és a tudományági metodológiát,
 - c. az alapvető szervezéseméletet (projekt-, és ösztöndíjmenedzsmentet),
 - d. valamint az oktatásmódszertani és oktatásszervezési alapismereteket.

5. E tartalmi követelmények teljesülése érdekében **szükségesnek látszik a jogilag különálló fokozatszerzési eljárás, és ezzel együtt a szervezett képzésben való részvétel nélküli fokozatszerzés lehetőségének megszüntetése.** Az új rendszer lényeges eleme, hogy a doktorandusznak a beiratkozástól számított 8 éven belül meg kell szereznie a PhD-fokozatot; ezen a 8 éven belül a beiratkozással a doktorandusz jogot szerezne összesen 42 hónapnyi állami ösztöndíjra, aminek felhasználását (6 hónapos ciklusok szerint) a megadott időkereten belül maga határozhatja meg; ennek fényében szükségesnek látszik a új képzési rendszer meghatározása is.

A fent leírtak alapján megszűnne a doktorandusz (hallgató) – doktorjelölt, (+ köztes állapot) problematikája, és egy kontinuos jogi helyzet állna elő. A fokozatot nem megszerzők részére – adott követelmények teljesítése esetén – kialakítandóak a köztes végzettség adásának (licenciatura, MPhil., stb.) kritériumai.

6. A felvételi rendszer átgondolását ugyancsak szükségesnek tartjuk. Elképzelésünk szerint a felvételi rendszer egyrészt a legtehetségesebb, valamint az állami képzési prioritások szerinti doktoranduszoknak juttathatja az ösztöndíjat, valamint az állami támogatás a doktoranduszhoz van rendelve (másképpen: az állam fizeti a doktorandusz képzését, valamint megélhetését erre az időszakra). A doktori iskolák (nem az intézmények!), ezen felül és ettől függetlenül, egyedi megállapodások útján, további támogatásokra is pályázhatnak.

7. Javaslatunk szerint az állami ösztöndíjak odaítélése központi pályázati úton történne. Az ösztöndíjat elnyert doktorandusz részére az állam ösztöndíjat fizet, valamint fizeti a képzés költségeit (ebből következően a normatív finanszírozási rendszer doktorandusz normatívája jelenlegi formájában megszűnik). Az ösztöndíj elnyerésének feltételei mellett annak „megtartásának” is vannak feltételei, amelyek vagy féléves vagy éves beszámoló leadásához és értékeléséhez kötöttek. Az elnyert ösztöndíj hitellé válik abban az esetben, ha a doktorandusz nem szerzi meg a fokozatot az ösztöndíj elnyerésétől számított 8 éven belül

(halasztás lehetséges max. 1-2 év, indokolt esetben, valamint, ha az intézmény mulasztása igazolható, akkor is lehetséges ennek hosszabbítása). Az ösztöndíjjal együtt jár a képzés finanszírozása (amely jelenleg tulajdonképpen a doktorandusz normatíva). Az ösztöndíjat elnyert hallgató képzését tehát az állam fizeti, egészen addig, amíg az ösztöndíj folyósításának feltételei fennállnak, a doktorandusz normatíva pedig így megszűnik.

III. A doktoranduszok státusa

1. Amint az ismeretes, a magyarországi jogi szabályozás sajátossága, hogy a doktori képzést követően a doktori fokozatot külön fokozatszerzési eljárás keretében lehet megszerezni. A doktori fokozat megszerzése tartalmilag a doktori képzésre alapozó, de attól jogilag és eljárásilag egyaránt független cselekménysorozat, ezért a törvény rendelkezik a doktorjelölti jogviszonyról és az ehhez kapcsolódó követelményekről.²

2. A DOSz a közelmúltban számos alkalommal jelezte, hogy a doktoranduszok jogállására vonatkozó jelenlegi jogszabályi rendelkezések – nézete szerint – nem segítik elő a doktori képzés minőségi mutatóinak javulását. Ennek oka, hogy az említett rendelkezések döntően a graduális hallgatókkal megegyező jogokat biztosítanak olyan személyeknek, akiknek kötelezettségei, napi munkája, életritmusa és élethelyzete merőben más feltételrendszert követelne meg.

3. **A doktoranduszok számára leginkább problémát jelentő kérdések elsősorban a képzési idő és a doktorjelölti jogviszony különállásából, kettősségéből adódnak.** Számos esetben előfordul, hogy a képzést sikerrel befejező doktorandusz – a támogatások hiánya következtében – meg sem tudja kezdeni a fokozatszerzési eljárást.

A helyzet megoldására az alábbi – alapvető – javaslatokat fogalmazzuk meg:

- a) **A „doktorandusz hallgatók” a jövőben önállóan meghatározott státusú „doktoranduszokká” válhatnak,** hasonlóan az ösztöndíjas foglalkoztatás állami rendszeréhez.
- b) A létrejövő új „doktorandusz” státusban lévők rendelkeznének valamennyi jelenleg biztosított jogosítvánnyal, **kiegészítve a szolgálati időre való jogosultsággal.**
- c) **A doktori képzés ideje számítson bele a szolgálati időbe:** a doktorandusz pályakezdőnek minősül, az ösztöndíja után számítható legyen a nyugdíjjárulék
- d) **A doktori képzésben való részvétel jelentsen teljes hozzáférést a társadalombiztosítási szolgáltatásokhoz** (ez utóbbi részben jelenleg is fennáll, azonban a doktoranduszokat a biztosítottak körébe kell sorolni).
- e) A gyermekgondozási díj (gyed) összegének megállapításakor **jövedelemként a doktori ösztöndíj alapul vehető legyen.**

4. A DOSz végiggondolásra javasolja tehát, hogy a doktoranduszok hallgatói státusza (a hallgatói jogok megtartásával) megváltozzék, hasonlóképpen az ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszonyhoz (ez utóbbival megoldódnának a fenti kérdések is!). Hangsúlyozzuk, hogy jelen **javaslatunknak nem az a célja, hogy a doktoranduszok részére közalkalmazotti jogokat szerezzünk, hanem az, hogy a hallgatói-közalkalmazotti jogviszony közötti átmenetként önálló doktorandusz jogviszonyt hozzunk létre,** amely jórészt a jelenlegi feltételrendszer figyelembe vételével mentesítene a doktoranduszokat a hallgatói jogviszony adta negatívumoktól.

² Ld. erről bővebben az Ftv. indokolását.

IV. A doktorandusz önkormányzatok létrehozására irányuló, a témával szorosan összefüggő javaslat

1. A fentiekben tisztázódott, hogy a DOSz Elnökségének álláspontja szerint a „doktorandusz hallgatók” a jövőben önállóan meghatározott státusú „doktoranduszokká” válnának; és ahogyan érdekkörük, érékprioritásaik eddig is különbözőek voltak, ekként immár státusuk is különbözővé válik. Ennek eredményeképpen a jelenlegi érdekképviseleti rendszerük sem hagyható változtatás nélkül. Figyelemmel arra, hogy a felsőoktatási szféra valamennyi eltérő státusú csoportja (közalkalmazott, hallgató) rendelkezik önálló érdekképviseleti szervezettel mind országos, mind intézményi szinten, elengedhetlenné válik az immár önálló státussal rendelkező doktoranduszok intézményi érdekképviseleti rendszerének kialakítása.

2. A felsőoktatási törvény 78. § (4) bekezdése a szenátusi delegálással kapcsolatban említi az ún. „doktorandusz hallgatók önkormányzatát”. E törvényhely végrehajtásának érdekében a DOSz Elnöksége – küldöttgyűlési felhatalmazás alapján – elengedhetlenül szükségesnek látja azt, hogy az intézményi autonómia részeként doktorandusz képviseletek (a továbbiakban: DK) jöjjenek létre; e megoldás alapját már a hivatkozott jogszabály is megteremti; a javasolt módosítások e jogszabályhely esetében kizárólag formaiak lehetnek. A DOSz Elnöksége által létrehozott bizottság az elmúlt időszakban több alternatívát is megvizsgált annak érdekében, hogy az Elnökség a célnak leginkább megfelelő megoldási javaslattal állhasson elő. Ennek az előkészítő munkának az eredményeire támaszkodva **a DOSz Elnöksége határozottan kiáll a doktoranduszok önálló, intézményi önkormányzaton belül létrejövő képviseleti létrehozása mellett.**

3. A DK létrehozásának célja: a doktoranduszok és doktorjelöltek sajátos jogainak és kötelességeinek érvényesítése és képviselete (tisztázandó még a doktorjelöltek jogainak és kötelességeinek érvényesítése és képviselete – lásd még később).

4. A DK-kkal kapcsolatban az alábbiakat tartjuk elengedhetetlennek:

- Intézményi szinten, intézményi autonómia keretében kell létrehozni a DK-kat.
- A DK megválasztását külön kell megszervezni, a HÖK és a közalkalmazotti képviselők megválasztásától függetlenül.
- Meg kell határozni a DK működési keretét, feladatkörét, felelősségét és hatáskörét (pl.: melyek legyenek saját döntési jogkörök, hol teljesítsük a képviseleti kötelezettséget, választás).

5. A DOSz Elnökségének álláspontja szerint a felsőoktatási autonómia más státusú alanyainak képviseletétől függetlenül létrehozott, önálló DK-k jelenthetik az alapját annak, hogy a doktoranduszok érdekképviselete minden más, attól ellentétes érdektől függetlenül tudjon megjelenni az intézményekben. E megoldás elfogadása esetén – második lépésben – a DOSz szerepét és szervezeti struktúráját is át kell alakítani annak érdekében, hogy az intézményi autonómia keretein belül létrejött DK-kat integrálni tudja, annak érdekében, hogy szakmapolitikai céljait még hatékonyabban tudja ellátni.

V. Záró gondolatok

A DOSz Elnökségének megítélése szerint a doktoranduszok jogállásával kapcsolatos problémák sűrűsödése immáron elkerülhetlenné teszi azt, hogy a doktori képzés intézményrendszerét alakító felelős szakmai szervezetek megoldást találjanak a problémákra, hiszen nyilvánvalóvá vált, hogy a „tüneti kezelések” nem érték el céljukat.

A DOSz Elnöksége a fentiekben – vázlatosan – megfogalmazott javaslatainak megvalósítása érdekében konkrét egyeztetéseket kezdeményez az érintett szakmai szervezetek és kormányzati szervek bevonásával. Ennek az egyeztetésnek az eredményeképpen a doktoranduszok jogállásával kapcsolatos problémákra vonatkozóan konszenzusos javaslat megtételére, és ennek nyomán jogszabály-módosításra kell a közeljövőben sort keríteni.

Budapest, 2009. március 16.

A DOSz Elnökségének nevében:

(dr. Kocsis Miklós)
elnök